

עניין השתיה והשמחה בפורים

מקור הדין

הגמרא מביאה חיוב לשתות בפורים ומיד מביאה סיפור שמסביר את הסכנה שבשתיה

1. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב

אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי לטעמי ביין בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום נטעמו, קם רבה שחטיה לרבי זירא. למחר בעי רחמי ואחיה. לשנה אמר ליה: ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי! - אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא.

שחטיה לרבי זירא – אורת סעודת פורים¹

למהרש"א הכוונה שנתן לר' זירא לשתות הרבה יין עד שנהיה חולה מזה

2. מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת מגילה דף ז עמוד ב

קם רבה שחטיה לרבי זירא כו'. דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה ונראה דר"ל כעין שחטיה דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות ולכך נקטיה בלשון שחטיה דשתיית היין נקרא ע"ש הגרון מקום שחטיה כמ"ש ממלא גרונו של ת"ח יין וקאמרי להתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנתרפא וחי ומצינו במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה:

היעבץ מסביר שלא שחטו אלא במראית עין מתוך מטרה להביא קצת כובד ראש למשתה

3. הגהות יעבץ מסכת מגילה דף ז עמוד ב

נ"ל שלא שחטו ממש אלא כ"ז הענין לפי שהיו שמחים מאד וכתוב בכל ערב יהיה מזותר לכן עשה זאת להעציבן. כענין שאמרו ר"פ אין עומדין [בכרות ל' ב' ל"א א'] דחזו לרבנן בדחי טובא כו² ובאחיזת עינים שחטו רבה לר"ז כדאיתא כה"ג פא"ט [חולין נ"ו ג"ח] כן אירע כאן שהרואים היו סבורים ששחטו באמת חרדה נפלה עליהם התעצבו ונאנחו כל שמחי לב. אף ר"ז נתפעל מהם לבש חרדה ונתעלף מרוב דאגה השוכרת כל גופו של אדם ומת לבו בקרבו. לכן היה צריך לבקש עליו רחמים להחיותו.

ויש מסבירים שהגיעו לרוממות נפש גדולה מהסעודה ולא שתו יין ממש אלא לגמול מסודות התורה

4. שערי המועדים חב"ד עמ' קל"ד

מכיון דאתינן לענין דנכנס יין יצא סוד' יין שבתורה וכו' - יש להוסיף ולהבהיר דבר פשוט, לכאורה, שלפלא הקס"ד באופן אחר. בנוגע לסיפור הגמרא 'קם רבה שחטי לר' זירא', נתבאר שזה הוא ענין דכחות הנפש, ע"ד שמצינו בנוגע למיתת נדב ואביהוא, 'לפני ה' וימותו', שכלתה נפשמ כו'.

ולכן לאחרי מאורע זה הוזהרה התורה יין ושכר אל תשת שאסור לשתות יין דרך שכרותו, שבוה נרמז, דכאשר 'שותין' יין שבתורה. סודות ורזין דתורה, צריכים להזהר שלא לבוא למצב של, שכרות" של כלות הנפש", וצ"ל באופן של נכנס בשלום ויצא בשלום, כידוע הפירוש בזה, שהכניסה לפרדס צריכה להיות, בשלום", באופן כזה שבודאי תהיי היציאה בשלום – בגופים.

גדרי החיוב השתיה

הר"ן כותב בשם ר' אפרים שהסיפור בא ללמדנו ששתיית היין היא מגונה

5. חידושי הר"ן מסכת מגילה דף ז עמוד ב

מחייב אינש לבסומי בפוריא. כתב הר' אפרים מההוא עובדא דקם רבה ושחטיה לר' זירא אידחי ליה מימרא דרבא ולא שפיר דמי למעבד הכי:

ברמב"ם נראה עיקר שאיבוד הדעת נעשה בשינה והשתיה נדרשת רק להביא אותו להרדם

6. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו

כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות.

ובהגה"מ הוסיף שבכל אופן עניינים אלו אינם מעכבים במצוות החג

7. הגהות מיימוניות הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו

[ב] פ"ק אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כתב ראבי"ה דכל הני למצוה בעלמא ולא לעכב:

המאירי מתייער מפני הגעה למצב של הוללות ושטות אלא בתענוג שמביא לאהבת השם

8. בית הבחירה (מאירי) מסכת מגילה דף ז עמוד ב

חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר ומ"מ אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם והודאה על הנסים שעשה לנו

גם הב"ח סובר שנדחה עניין 'עד דלא ידע' אלא שצריך לשתות קצת יותר מהרגלו

9. ב"ח אורח חיים סימן תרצה

ונראה דמהך טעמא סידר בעל התלמוד להך עובדא דרבה ור' זירא בתר מימרא דרבא למימרא דהכי הוי הלכתא ולדחויי לדרבא.

ומיהו דוקא לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי הוא דדחינן לה אבל מיהו צריך לשתות הרבה מלימודו (מהרגלו) שייטב לבו במשתה ויהא שתוי. או אפילו שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך רק שתהא דעתו עליו.

הב"י מביא בשם הארחות חיים שיש איסור גמור בשכרות והיא עבירה גדולה

10. בית יוסף סימן תרצה אות א - ב ד"ה מצוה להרבות

כתוב בארחות חיים (הל' פורים אות לח) חייב אינש לבסומי בפוריא לא שישתכר שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן אך שישתה יותר מלימודו מעט:

השפת אמת מסביר שאין כוונה שצריך להשתכר אלא שצריך להיות עסוק בשתיה

11. שפת אמת מסכת מגילה דף ז עמוד ב

שם בגמ' מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו' נראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה ועד דלא ידע עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה אבל אפי' קודם השיעור יוצא כל שעוסק במשתה כנ"ל:

וכדומה, ישתה יין וישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. אבל מי שאינו בדרגה זו לא ישתכר אלא ישתה יין יותר מהרגלו.

וכן דעת הרב אליהו שאסור להגיע למציאות של איבוד הדעת

17. מאמר מרדכי מועדים עמ' 496

"חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו'" אמנם לא עד בכלל.

וכן כתב בחזו"ע כרמב"ם שאיבוד הדעת הוא מכח השינה ולא מהשתיה עצמה. וכביה"ל שאם יגיע לזלול במצווה לא ישתה

18. חזון עובדיה פורים עמ' קעג

מצוה להרבות בסעודת פורים. ויוצאים ידי חובה בסעודה אחת. ולתחלה צריך לאכול לחם. כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תשיג ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות... והיודע בעצמו שאם ישתכר יזלזל באיזו מצווה או ימנע מברכת המזון וכד' יזהר שלא ישתה אלא שיעור מועט שלא יבוא לידי שכרות.

יום הכיפורים כפורים

ר' צדור מסביר במהות השמחה שעניינה לראות שאהבת השם אלינו הוא למעלה מההגיון הרגיל עד כדי שתוך כדי החטא של ישראל הקב"ה היה כבר עסוק בלתקן להם את הישועה

19. ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק דברים פרשת וילך

ובזה יש להבין הרמז שנזכר בתיקונים (תיקון כ"א) על יום כפורים כמו פורים שהדוגמא הוא כמו בנס פורים היה מבורר לכל שהזדונות נהפכו לזכויות כידוע שעיקר החטא היה שנהגו מסעודתו של אותו רשע. ובה עצמו היה הנס (כלומר בזמן שישראל חטאו במשנה כבר הקב"ה באותו משתה הכין ישועה לעם ישראל שתהיה מוכנה להם לכשיעשו תשובה) על ידי משתה היין כמו שנזכר מיד במגילה תוקפו של אחשוורוש שעשה משתה לכל שריו ועבדיו. ועל ידי זה הדר קיבלוהו עלייהו התורה מאהבת הנס (לומר מגילוי של אהבת השם עלינו)³ מפני שראו שזה החטא עצמו שנהגו מסעודתו נתהפך לזכות לכן בא המצוה לבסומי עד דלא ידע וכו' שאין שום הבחנה בדעת גם אם נתערב עמהם ונתחבר עמם יש יקרות זה לישראל שעם כל זה הוא מקושר בשורש למעלה מן הדעת:

ובמועדים וזמנים מסביר שמעלת פורים על יום הכיפורים היא שהתשובה נעשתה מתוך הזדהות פנימית מלאה משא"כ ביום הכיפורים שנעשית מתוך אימת הדין

20. מועדים וזמנים פורים סימן קצא

מעתה מובן היטב דברי הקדוש האריז"ל שביום הכיפורים האדם מפחד מאימת הדין ולכן חזר בתשובה מחמת פחד אבל האמת שבעצם אצל רוב בני אדם מהותו לא נשתנה גם אז כלל רק שכלו שולט עליו ומבין שעומד לפני גזר דין לחיים או מוות וע"כ חזר מהר בתשובה מחמת פחד, אבל עצמיותו לא נשתנה כלל. והראייה דתיכף אחר שעבר יוה"כ יפוג פחדו ושב לקיאו לדרכו הראשונה והיינו טעמא שרק שכלו שב אבל לא שינה עצם מהותו כלל.

ועכשיו מובן כוונת הקדוש שיום כיפור צריך שתהה כפורים והיינו כמו שבפורים האדם אינו מוסתר בשכלו רק בעצמותו כמו שהוא באמת כך ביום הכפורים היום צריך להשפיע על עצם מהותו שישתנה לטוב והיינו שצריך לשוב מעומק הלב הרבה עד שגם טבעו הרגשותיו והרגיליו יהיו כפי רצונו ית"ש וקבלתו בשכלו באותה שעה ישנה עצם מהותו כמו כפורים.

12. סיכום השיטות בשתיה

רש"י	להשתכר
מהרש"א, אגודה, רי"ו	לאבד שיקול הדעת המחשבתי
רמב"ם, מהר"י ברין (הובא בדרכ"מ)	להרדם מהשתיה
שפת אמת	החיוב לעסוק במשתה ולא להשתכר.
הגהות מימוניות	זה רק הידור מצווה
מאירי	לשתות בשביל לשמוח ולהודות
ר"ן בשם ר' אפרים	אין שום חיוב
ארחות חיים הובא בב"י	אין לך עבירה גדולה מהשכרות

פסק השו"ע, הרמ"א והאחרונים

השו"ע ציטט את דברי הגמרא והרמ"א הסביר שהכוונה שירדם מתוך שכרות

13. שולחן ערוך הלכות מגילה ופורים סימן תרצה סעיף ב

'חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי'.

הגה: וי"א דא"צ להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו (כל בו) וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. (מהר"ל). ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים.

ביד אפרים כותב שהעיקר להגיע ליכולת לשבח את הקב"ה על כל מעשיו ולצורך זה צריך להיות מפוכח שאחרת מבטל כוונת המצווה

14. יד אפרים אורח חיים סימן תרצה

ולפי הצעיר נתפרש בחזיון לילה שהכוונה הוא, שעיקר החיוב של המשתה הוא שיהיה שרוי בשמחה, כדכתיב [תהילים קד, טו] ויין ישמח לבב אנוש, ומחמת שיהיה שרוי בשמחה, יהיה חדות ה' מעוזו, ויתן תודות והלל לה' על הנס מתוך הרחבת הלב, ועל דרך שאמרנו [סנהדרין לה, א] אגברו חמרא אדרדקי כו', ולכן אין לו להשתכר יותר מדאי, שיתבלבל דעתו ולא יכיר בתוקף הנס כלל. וזהו שאמרנו חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו', הך עד הוא ולא עד בכלל, ור"ל שגדר חיוב השתיה בזה לבסומי עד גבול דלא ידע כו', שמן הגבול הזה והלאה הוא ביטול כוונת חיוב שחייבו חכמים לבסומי כדי שיתן הלל והודאה, שכיון שיתבלבל דעתו כל כך דלא ידע בין ארור המן כו' פשיטא שאין בו דעת ותבונה לשבח ולפאר על תוקף הנס. ואתבונן אליו בבוקר וראיתי כי נכון הוא.

הביה"ל מביא שיש עניין לשתות כדי לזכור הניסים שנעשו ביין ובתנאי שלא מביא אותו לקלות ראש

15. ביאור הלכה סימן תרצה סעיף ב

* עד דלא ידע וכו' - וז"ל המאירי... וז"ל הח"א כיון שכל הנס היה ע"י יין לכן חייבו חכמים להשתכר ולפחות לשתות יותר מהרגלן כדי לזכור הנס הגדול ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות בנט"י וברכה ובהמ"ז או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לש"ש עכ"ל:

וכעין זה כתב באור לציון

16. אור לציון תשובות ד פרק ס שאלה ג

כיצד יש לנהוג לענין שתיית יין בסעודת פורים?

תשובה: מי שאהבת ה' ויראת ה' תקועה בליבו ויודע ומכיר בעצמו שאף אם ישתכר לא יבוא לידי דיבורים אסורים או מגונים ולא ישגה במעשיו וכן לא יתבטל על ידי שכרותו מאיזו מצוה כגון ברכת המזון או תפילה

הלכות שמחת פורים

זמן סעודת פורים - זמן סעודת פורים ביום ואם עשאה בלילה לא יצא ידי חובה (שו"ע תרצה א) ויש המקדימים לעשותה כבר בבוקר לאחר התפילה (משנ"ב תרצה"ה ט, כה"ח כג)

ומכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (רמ"א שם) ומנהג טוב לאכול זרעונים בליל פורים שמהם ניזונו דניאל ואסתר. (משנ"ב שם יא, חזו"ע קע"ט. ובגדרם: רש"י והמלבי"ם שם כתבו שהם קטניות. ומקור חיים כתב שהוא אורז ובדברי יציב כתב כל ירק)

לימוד - טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה (רמ"א תרצה, ב).

בגדרי סעודת פורים - לכתחילה יש לאכול בה פת וכן להדר אחר בשר בהמה (חזו"ע קע"ג) ובשעת צורך יאכלו בשר עוף (שו"ת שבט הלוי חלק י סימן יח אות ג) ויש לשתות יין בסעודה.

גדר שתיית היין - יש שהתירו ליחיד סגולה שברור להם שאם ישתו לא יתגנו במעשיהם ולא יגיעו לקלות ראש ולא יבטלו שום מצוה או חיוב, לשתות יין 'עד דלא ידע' (חיי אדם הובא בכה"ל תרצה"ב ב, אול"צ ד ס ג) ויש שכתבו שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו (בית יוסף בשם ארחות חיים) ולכן כתבו הפוסקים שצריך שישתה רק יותר מהרגלו עד שיכבדו אבריו וישן בשמחה (רמ"א תרצה ב, הלכות חגים לגרמ"א עמ' 496, חזו"ע עמ' קעה) והציווי 'עד דלא ידע' הוא עד ולא עד בכלל.

תכלית השתיה כדי שישמח ויכיר בגודל חסדי השם ויודה עליהם, ואם שתה עד שהתבלבלה דעתו ביטל כוונת חכמים כיון שכבר אין בו דעת ותבונה לשבח ולפאר על תוקף הנס (יד אפרים סימן תרצה).

ברכת המזון לאחר שתיה - היודע בעצמו שעשוי להגיע בשתייתו בסעודה למצב שאינו יכול לדבר בפני מלך אין לו להמשיך בשתייתו קודם ברכת המזון אלא יפסיק ויברך תחילה. ובדיעבד אם עבר והמשיך, אם לא הגיע לשכרות כלוט יברך ברכת המזון (משנ"ב קפ"ה ו, כה"ח שם יא, ברכת השם א' ו' 1). אך אם שתה עד שמתנהג כשוטה לא יברך. ואם ברך לא יצא (משנ"ב שם).

על הניסים - אם סיים את הסעודה לאחר צאת הכוכבים יש אומרים שיאמר על הניסים בברכת המזון כל עוד לא התפלל ערבית (יחו"ד ג נה, משנ"ב תרצה טז) ויש אומרים שבכל אופן לא יאמר על הניסים לאחר צה"כ (כה"ח קפה, מג. ובא"ח חקת אות כב לענין חנוכה. ומקור"ק בשם הגרמ"א לענין פורים).